

Nieuw Boeren

Nieuw Boeren

Je leent het land van je kinderen

Kees Kooman

Noordboek

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van het
Prins Bernhard Cultuurfonds

© 2019 Kees Kooman en Uitgeverij Noordboek

Tekst Kees Kooman
Redactie José Ferdinandus
Omslag Jelle Post
Omslagbeeld Shutterstock
Boekverzorging Peter Slager
Fotografie Fjodor Buis
Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 90 5615 550 6

NUR 320/940

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenig-
vuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch,
door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234,
8400 AE Gorredijk, Nederland - info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van 20 Leafdesdichten en in liet fan wanhoop by

www.noordboek.nl

*Er bestaat een direct verband tussen wel of geen weidevogels
en de kwaliteit van je land, de mate waarin kan worden afgelezen
hoe de grond te lijden heeft onder intensieve bedrijfsvoering
(of intensief boeren).*

Hessel Agema, 'vogelboer'
uit Kollumerpomp († 19-04-2019)

*Waar gezondheid niet samengaat met junkfood,
kan een beschaving niet zonder land.*

Joel Salatin, in 2018 door *Time Magazine* uitgeroepen
tot meest innovatieve boer ter wereld

*En wie is er beter dan een boer,
Die van den wereld hoort,
En hij ploegt niet, wat er al geschiedt
Op dezen akker voort.
Zo menigeen lei den ploegstaart om,
En deed het werk niet voort,
Maar de leeuwerik zong hetzelfde lied,
En de boer hij ploegde voort.*

Uit Ballade van den boer,
J.W.F. Werumeus Buning (1891-1958)

INHOUD

Voorwoord | 8

- 1 De zee neemt en de zee geeft | 13
- 2 Ysselsteyn in zicht neuzen dicht | 37
- 3 Het medicijn van de toekomst | 65
- 4 Je leent het land van je kinderen | 91
- 5 Blijf weg uit het walhalla van slaapkoppen | 117
- 6 Wat de boer niet kent dat www.eet-ie niet | 139
- 7 Een Limburgse oase waar iedereen wil zijn | 165
- 8 De waaromvraag op het mooiste landgoed | 191
- 9 De leeuwerik zal laten horen of het goed is | 217
- 10 Al honderd jaar op het verkeerde spoor | 243

Verantwoording, dank en bronnen | 269

VOORWOORD

De 91-jarige ex-boer Frans Claessens zal in dit boek met zekere trots beweren dat het succes van zijn dorp gebouwd is op stront. De overlast van de stank die een gevolg was van de vele stallen in zijn omgeving nam je op de koop toe. De boeren roken het trouwens al snel zelf niet meer. Koeien, varkens, kippen, geiten en schapen brachten de welvaart naar plekken in Nederland die bekendstonden om hun arme grond en arme inwoners. De mest gebruikte je om de arme gronden te cultiveren en zo kon armoede plaatsmaken voor welvaart. Een win-win-situatie. De in 2017 teruggetreden rentmeester van het landgoed Twickel, graaf Albert Schimmelpenninck, laat noteren dat er slechts één oplossing is om het door overbemesting ‘vernield’ platteland in balans met de natuur te brengen: krimp de Nederlandse veestapel met twee derde in.

Styn Claessens, de kleinzoon van een 91-jarige ex-boer uit Noord-Limburg tekent voor een van de vele innovatieve projecten die in de agrarische sector op stapel staan. Samen met een aantal Amsterdamse groene ondernemers heeft hij een nieuwe kippenstal ontwikkeld. Kwaliteit en kwantiteit zijn daarin bijna even belangrijk als dierenwelzijn en duurzaamheid. De kleinzoon heeft geleerd om ‘door een Amsterdamse bril’ naar zijn ambacht te kijken. De kritische consument is de beste stuurman op de wilde vaart van de vrije markt.

Op het eiland Schiermonnikoog wordt onder zachte dwang van strengere milieuregels een traditie hersteld. De zeven melkveehouders gaan

er weer zelf zuivelwaren maken en verkopen. Daarmee hopen ze, met 350.000 potentiële kopers, vakantiegangers, in de achtertuin de gevolgen van schaalverkleining te compenseren. ‘We hebben de bodem met z’n allen wel een beetje verpest,’ aldus een van de eilandboeren schuld-bewust.

Op het treintraject Groningen-Leeuwarden heb ik weleens geprobeerd het aantal stallen te tellen. Bij honderd ben ik gestopt, het zijn er meer. Ik ben geboren in Rotterdam, opgegroeid in Den Haag en volwassen geworden in Amsterdam. Nu woon ik op het Friese platteland en ik heb er mijn hart aan verpand. Door ‘een grootstedelijke bril’ kijk ik naar de strijd tussen het overleven van de boeren en de natuur, die inderdaad is verpest, veel meer dan een beetje. Toch is het de vraag of je het verdwijnen van de bijen, de vlinders, de grutto, de veldleeuwerik en de kievit – om maar een paar van de slachtoffers te noemen – alleen moet toeschrijven aan de boeren, de belangrijkste rentmeesters van ons land. Zestig procent van Nederland is in gebruik voor akkerbouw en veeteelt. En daarmee is de biodiversiteit grotendeels in hun handen. ‘Gevangen in een systeem waarop zij geen enkele grip hebben, kunnen zij niet anders blijven doen dan wat ze al veertig jaar doen. En dat is zoveel mogelijk produceren tegen zo laag mogelijke kosten.’ Dat citaat is afkomstig van een Groningse akkerbouwer die tegen de stroom in van ‘zoveel mogelijk productie draaien’ wel oog heeft voor bloemen, bijen en vooral voor vogels. Deze Peter Harry Mulder wil een gangbare boer genoemd worden, dus producerend zoals de meesten van zijn collega’s ook doen. Alleen wenst hij samen met zijn boerin wél de volledige verantwoording te nemen voor het rentmeesterschap. ‘Het boerenland is grotendeels kapot gemaakt,’ zegt hij. ‘En het kapotte land moet worden geheeld.’

Een collega uit het Groene Hart, boer en filosoof Corneel van Rijn, kan het op zijn boerderij *Buiten Verwachting* mooi verwoorden. ‘Je leent het land van je kinderen.’ Het citaat werd hem ingefluisterd door een Amerikaanse boer en filosoof van wie hij zegt veel te hebben geleerd.

Het stukje land van de familie Van Rijn in Hoogmade, waar een kleinschalige bonte kudde koeien graast naast geiten, varkens, eenden en kippen is nauwelijks ontkomen aan de hijskranen van projectontwikkelaars. De zesde generatie Van Rijn staat klaar om een oude familie-traditie in stand te houden.

Ik wilde een overwegend positief boek schrijven over onze veelzijdige agrarische sector, die de laatste jaren achtervolgd wordt door mest- en gifschandalen, Q-koorts en gezondheidsklachten van omwonende burgers. Geen eenvoudige opgave maar beslist mogelijk, met voorbeeldboeren uit heel Nederland aan de keukentafel, vaak de hele of de halve familie erbij. Door goed om zich heen te kijken, en vooral door zelf te denken en niet te luisteren naar wat noodzakelijk wordt geacht voor 'het voeden der wereld' kiezen zij voor een nieuwe route.

Er zijn prachtige succesverhalen, zoals dat van kippenboer Claessens en van een andere jonge Brabander die op het idee kwam om theeplanten te gaan verbouwen. Je moet maar durven. En dan is er de voormalige dierenarts die op een hele andere manier dan de gangbare collega's varkens en runderen hoedt. Kees Scheepens is een varkensfluisteraar om vrolijk van te worden, wiens boerenafkomst teruggaat tot de veertiende eeuw.

Ik wil aantonen dat het mogelijk is om anders te boeren, en te kiezen voor bijvoorbeeld de kwaliteit van biologisch voedsel. Landbouw op maat waarbij creativiteit en durf vooropgaan in plaats van de mateloze gangbare variant, gericht op de bulkproductie van de wereldeconomie. 'Creatief boeren', of zoals de Groningse akkerbouwer het uitdrukt: 'dingetjes doen.' Het onderzoek van *Trouw* uit 2018 met de uitkomst dat een grote meerderheid van de agrarische ondernemers in Nederland 'best wel' duurzamer wil produceren, was een aanmoediging. Maar er zijn bange vragen: is dat wel mogelijk, als de meerderheid van de 'kritische' burgers het boodschappenwagentje zo snel mogelijk op kilonallers en andere koopjes afstuurt? En hoe produceer je duurzamer, terwijl je tegelijkertijd moet concurreren met de wereldmarkt? Met landen waar grond vaak veel goedkoper is, en lonen en belastingdruk veel lager.

Dan is de verleiding groot om als melkveehouder weer eens vroeg een maaibeurt uit je land te persen, daarmee de nesten van vogels verpletterend.

Een transitie is onvermijdelijk vanwege de enorme impact die veeteelt wereldwijd heeft op natuur en milieu, met de daarbij behorende gevolgen voor het klimaat. Politici kunnen niet alleen maar blijven hameren op behoud van werkgelegenheid, terwijl inmiddels de bodem onder hun en ons bestaan letterlijk wordt vermorzeld. Het landbouwonderwijs kan schaalvergroting niet als ei van Columbus blijven propageren. Het uitzicht vanuit een treinvenster op de talloze maisvelden of al dat platgemaaide land, van Groningen tot Goes en Maastricht kan niet anders dan somber stemmen. Ik geef het eerlijk toe. Maar eenmaal aan de keukentafels van de 'nieuwe boeren' gezeten gloort de hoop. En is er sprake van gedeeld geluksgevoel bij de beschrijving van een jubelende mannetjesleeuwerik. Het kan, het moet. Tien creatieve voorlopers laten zien hoe. Lang leve het mooie platteland.

Buitenpost, mei 2019

Hubrecht (rechts) en Maarten Janse senior.

1

DE ZEE NEEMT EN DE ZEE GEEFT

Op een bankje, besmeurd met vogelpoep, zit Hubrecht Janse, de oudste zoon uit een vierde generatie boeren die hier op de kop af honderd jaar geleden neerstreek. Hij tuurt en tuurt, moet hard praten om boven het geraas van de wind uit te komen die op deze plek in Wolphaartsdijk, Zuid-Beveland zelden verstek laat gaan. Kijk, zegt hij, daar schemert geschiedenis: de Dom van Veere. Links en rechts, ver weg, draaien de wieken van moderne windmolens op volle kracht. Bij helder weer doemen de markante contouren op van de kerncentrale van Borsele.

Een knip met de vingers en hij stormt in gedachten weer de heuvel op, zijn fiets voor zich uitduwend, hijgend, terug van school in Goes, veertien kilometer heen, veertien kilometer terug. Een jongen van het land die al vroeg wist dat heden, verleden en toekomst onderworpen zijn aan de grillen van de natuur. Wat hij als jongen met appelrode wangen van de krachtsinspanning onmogelijk kon weten was dat het noodlot geduldig op hem wachtte.

Anno 2019 vormt hij een maatschap met zijn 'broertje', de 38-jarige Maarten Janse, negen jaar jonger dan hij. Deze benjamin is 'van de natuur', een hartstochtelijk amateurfotograaf en de man die blij is als een kind wanneer de eerste boerenzwaluw een van de schuren binnenvliegt, veilig terug uit Afrika. Hij is in staat het land, de gesteldheid van de bodem, te lezen: wat te doen en wat te laten voor het beste resultaat. In 2007 stond hij in Brussel op het erepodium met de meest innovatieve

jonge boeren van Europa. Hubrecht Janse, Huub voor intimi, is ‘regisseur zeekraal’, een gewas dat niet kan groeien zonder het zout van de zee. De zee die neemt, maar op verrassende wijze ook geven kan. De eerste Janse die honderd jaar geleden zijn voetsporen achterliet in de vette klei, heette ook Maarten. Voor het merendeel eigenhandig bouwde hij even verderop in Oud-Sabbinge de boerderij, of beter gezegd: hij probeerde die te bouwen. Het cement bleek van even slechte kwaliteit als de aannemer. De drie varkens die waren meeverhuisd, liepen de dag nadat hun stalletje uit het niets verrezen was alweer buiten. Ze waren dwars door de muren heengelopen. De naastgelegen schuur was plank voor plank en balk voor balk vanuit Zeeuws-Vlaanderen over zee en land aangevoerd. Met paard en wagen was het materiaal naar de haven gebracht, en daarna op een platbodem achter een sleepboot na een reis van twee dagen in de toenmalige haven van Wolphaartsdijk gearriveerd. Het was schitterende klei, bij felle zon zelfs letterlijk, waarin de stamvader Maarten Janse zijn eerste klompafdruk zette.

Dat de naam Maarten vaker zal klinken, heeft in de eerste plaats te maken met de onverzettelijkheid van de patriarch. Diens kleinzoon, ook Maarten Janse (2) geheten en de vader van de Maarten Janse (3) van de huidige maatschap vertelt over die schitterende, maar o zo zware klei. De paarden hadden er de grootste moeite mee. ‘De dieren moesten halverwege rusten. Ze kwamen er eenvoudig niet in één keer doorheen.’ Vertel hem ook niets over de kwaadaardige krachten van de zee, want hij heeft zelf het jammeren en jakkeren van de golven gehoord in die fatale februarinacht van 1953. Hij was zeven jaar, toen de stormvloed op een paar honderd meter afstand veertien levens meesleurde. De dijk bij zijn ouderlijke woning in Oud-Sabbinge hield het maar net. De angstige februarinacht was voor hem reden om de rest van zijn leven op zolder een boot(je) achter de hand te houden.

De natuur was de baas in dit deel van Nederland. Je wist niet beter. En om terug te keren bij de eerste Janse op deze plek: er was niets nostalgisch aan de beginjaren van de twintigste eeuw, de jaren van zijn opa. Het was bittere armoede, al kwam juist in de crisisjaren de mechanisatie

stukje bij beetje op gang. Het was vooral zwoegen in de vette, zware, moeilijk bewerkbare klei, op de her en der verspreide postzegels van akkers.

Maarten Janse, geboren in het naburige 's-Heer Arendskerke, begon in die jaren twintig met vijf hectare, en kocht of pachtte er telkens lapjes grond bij, als de natuur het land gunstig gezind was geweest en de beloning bestond uit rijke oogsten en financieel gewin. Als een van de eerste Zeeuwen kocht stamvader Janse een dorsmachine, voor het in die jaren astronomische bedrag van 6000 gulden. Daarmee ging hij als loonwerker de verschillende buurboerderijen af en kon zo zijn lening gulden voor gulden aflossen. Ze zagen hem graag komen met zijn machine, al gauw onmisbaar bij de graanoogst.

Het was vooral mensenwerk op zijn land, maar God was altijd dichtbij met alle kerktorensptisen in het decor van de horizon. Iedere autochtoon kende 'Janse van het lange Rek'. Stukje bij beetje groeide zijn bezit aan land. De ondernemende nazaat Hubrecht Janse, 'regisseur zee-kraal', heeft zich nooit hoeven afvragen waarom hij zo graag hetzelfde wilde doen als zijn ploeterende voorouder. Een aardje naar zijn 'overgrootvaartje' zou je over hem mogen zeggen. 'Anders denken. Dat hoort echt bij ons.'

Dat anders en innovatieve denken openbaarde zich in zijn geval bij het telen en oogsten van zeekraal, zowel in de vorm van het zoutige gewas om op te eten als van het zaad. Wat de oudste zoon doet met het minuscule zaad, kan bijna niemand anders in Nederland. Hij handelt er met succes mee op de wereldmarkt. Het gewas zelf vindt aftrek op de lokale markt, bij restaurants en supermarkten. Ook de consument weet De Heerlijkheid van Wolphaartsdijk, de boerderij genoemd naar de naastgelegen landschapscamping van de gebroeders Janse te vinden voor de kraal.

Pure zelfkastijding

Wat de oudste zoon opvalt en wat hem zeer verbaast is de vreemde gewoonte op het boerenland om dingen vanzelfsprekend te doen en